

Perspectiva (ne)discriminatorie a manualelor de "Gândire critică și drepturile omului"

- 3.** Imaginează-ți că în clasa ta vine un coleg de origine africană.
- a) Ții cont de stereotipul conform căruia persoanele de culoare sunt mai puțin inteligente? Argumentează!
 - b) Ai fi de acord să-ți fie coleg de bancă?
 - c) Crezi că ar putea fi un elev silitor și prietenos?

- 2.** Irina cântă în corul școlii. Dirijorul i-a dat de ales: să stea lângă băiatul cu dizabilități (ea crede că nu s-ar înțelege cu astfel de copii) sau lângă fetița cea mai mică din cor (ea nu are prietene mai mici).
- a. Ce prejudecăți ar putea să aibă Irina în legătură cu cei doi colegi de la cor?
 - b. Unde crezi că se va așeza? Argumentează!
 - c. Dacă ai fi în locul dirijorului, ce ai sfătui-o?

În anul 2017, a fost aprobată programa școlară pentru disciplina Educație socială[1], în cadrul căreia, la clasa a V-a se studiază *Gândire critică și drepturile omului*. Astfel, în cadrul educației formale, elevii învață despre stereotipuri, prejudecăți, drepturile și responsabilitățile copilului, copii aflați în situații de risc și nu numai.

În același an au fost introduse și primele manuale aferente. Inițial, Ministerul Educației a aprobat 7 manuale la clasa a V-a[2]. Însă, pentru anul școlar 2022-2023, Ministerul Educației a aprobat următoarele 3 manuale[3]:

Nr. crt.	Disciplina	Clasa	Autori	Editura	Ordin al ministrului educației
1.	Educație socială	a V-a	Andreea Ciocâlțu, Robert Florea, Cristina Gunea , Mădălina Radu, Aurelia Stănculescu	EDITURA SIGMA S.R.L.	4726/17.08.2022
2.	Educație socială	a V-a	Adina Grigore, Cristina Ipate-Toma, Georgeta-Mihaela Crivac, Nicoleta-Sonia Ionică	ARS LIBRI PROF S.R.L.	4726/17.08.2022
3.	Educație socială	a V-a	Liliana Zascheievici, Nicoleta-Laura Crețu, Tamara Manatu, Elena Nedelcu, Maria-Dorina Stoica	GRUP EDITORIAL LITERA	4726/17.08.2022

CRJ a parcurs toate cele 10 manuale (în versiunile lor disponibile online pe platforma <https://www.manuale.edu.ro/>). Am analizat conținutul fiecăruia, uitându-ne dacă reflectă conceptele de incluziune, nediscriminare și diversitate și cum sunt acestea promovate. De asemenea, am analizat dacă manualele au un conținut discriminatoriu în imagini sau în text, prin formulări și limbaj necorespunzător (utilizarea de termeni peiorativi) sau prin absența/ trunchierea de informații. Am avut în vedere mai multe criterii de discriminare: gen, rasă, etnie, dizabilitate, apartenența la o categorie defavorizată, orientare sexuală etc. Nu în ultimul rând, ne-am uitat la cum sunt definiți termeni de bază în domeniul nediscriminării și cum sunt ei aplicați prin exercițiile propuse în manuale.

Competențele generale care se doresc a fi dezvoltate prin studiul disciplinei Educației sociale, potrivit programei școlare, includ *„Raportarea critică la fapte, evenimente, idei, procese din viața personală și a diferitelor grupuri și comunități, prin utilizarea unor achiziții specifice domeniului social; Cooperarea pentru realizarea unor activități și pentru investigarea unor probleme specifice diferitelor grupuri și comunități, prin asumarea unor valori și norme sociale și civice și Participarea responsabilă la luarea deciziilor prin exercitarea spiritului de inițiativă și întreprinzător, respectiv prin manifestarea unui comportament social, civic și economic activ.”*

Manualele școlare aprobate în anul 2017 sunt departe de a îndeplini ce și-au propus, oferind copiilor cadre stereotipe sau chiar discriminatorii despre minorități și comunități. Printre neajunsurile identificate se numără:

- Discriminarea de gen este pronunțată, prin prezența prejudecăților de gen și a stereotipurilor care limitează femeile în cadrul "rolului lor tradițional";
- Persoanele care aparțin grupurilor minoritare etnice sau rasiale sunt asociate constant cu sărăcia, vulnerabilitatea, violența și abuzul, trasând o legătură automată între etnie/ rasă și cele mai severe forme ale precarității materiale/ locative; prin contrast, exemplele pozitive de succes, inclusiv financiar, sunt reprezentate doar de persoane majoritare, albe;

- Aspectele legate de dizabilități sunt abordate fără nicio sensibilitate, inclusiv prin limbajul folosit, iar reprezentarea persoanelor cu dizabilități este cel puțin deficitară - în accepțiunea autorilor singurele forme ale dizabilității sunt cele locomotorii;
- Orientarea sexuală și identitatea de gen nu sunt abordate dintr-o perspectivă de drepturi ale omului, în sensul în care manualele prezintă doar ce corespunde heteronormativității;
- Elevii se confruntă cu întrebări și sarcini sugestive și tendențioase. Prin intermediul acestora, sunt încurajate prejudecățile și stereotipurile în loc să fie încurajate gândirea critică și educația incluzivă.

Situația nu este neapărat mai bună pentru manualele aprobate recent, aici observându-se schimbări în bine mai mult la nivel vizual. În fapt, manualele care îi învață pe elevi despre nediscriminare sunt departe de a promova diversitatea și de a fi lipsite de exprimări (scrise, vizuale etc) ne-stereotipe și nediscriminatorii.

În paginile următoare, vă prezentăm în paralel aspecte problematice identificate în manualele vechi și măsura în care se aplică și celor trei manuale în uz pentru anul școlar 2022-2023.

Exemplele selectate^[4] sunt cu caracter ilustrativ.

1 Reprezentarea egalității de gen

Egalitatea de gen reprezintă, aparent, o utopie: manualele din 2017 perpetuează rolurile de gen tradiționale, limitarea fetelor la anumite activități, strict bazate pe apartenența la gen. Stereotipurile de gen sunt foarte pronunțate, nu numai în conținut, ci și în ilustrații și reprezentări.

Prin prisma conținutului aflăm că bărbaii și femeile sunt prinși în roluri de gen și comportamente "tipice", tradiționale: "fetele gătesc sau fac curățenie" și "băieții învață, au activități în aer liber etc."

Fetele învață, în momentul când deschid aceste manuale, că rolul lor în societate este preponderent limitat la a avea grijă de gospodărie, că sunt neajutorate și docile față de colegii lor de gen masculin și că, deși ele propun idei, colegii lor vor lua deciziile și vor ocupa poziții de conducere (*Manual CD PRESS[5], pagina 16. Vezi Fig. 1).

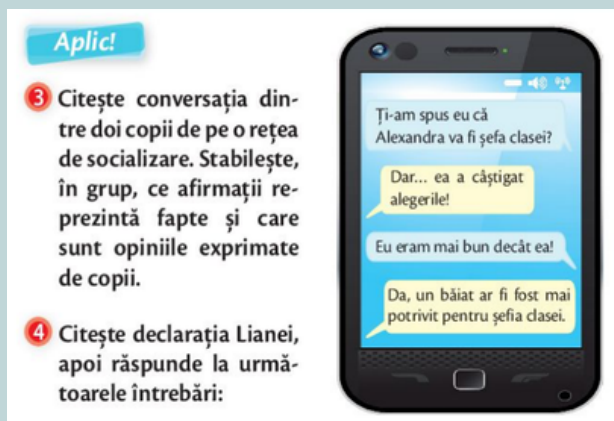

Fig. 2 (conversația din telefon: "Da, un băiat ar fi fost mai potrivit pentru șefia clasei")

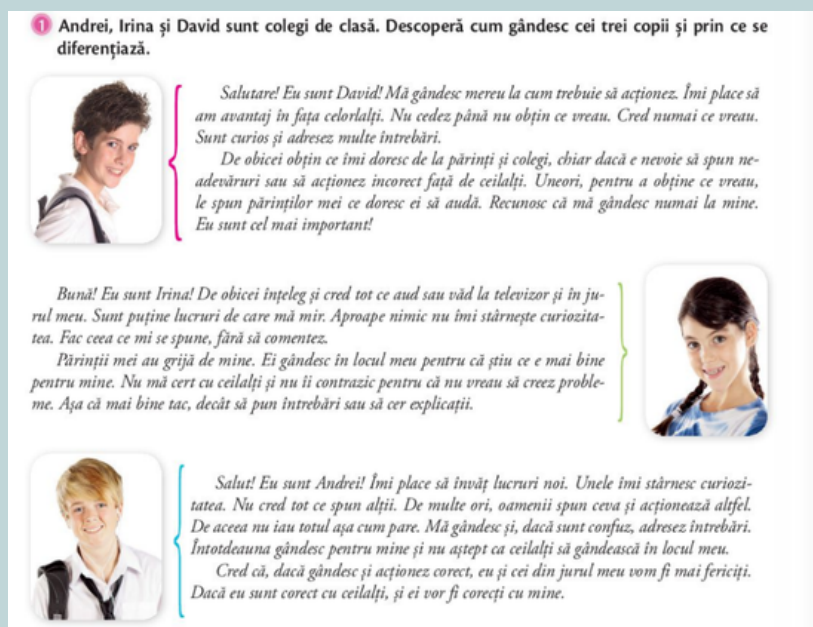

Fig. 1

Perpetuarea acestor stereotipuri și prejudecăți de gen, care se regăsesc și în manualele de școală primară[6], duc la limitarea aspirațiilor profesionale, neatingerea potențialului și afectează dezvoltarea stimei de sine a fetelor (*Manual Cd Press 2017, pagina 27. Vezi Fig. 2).

Limbajul și comunicarea sunt factori esențiali în promovarea egalității de gen și nu trebuie să consacre hegemonia modelului masculin. Comunicarea nestereotipă este un mod bun de educare, sensibilizare și prevenire a comportamentului sexist. Este nevoie să se elimine expresiile sexiste, să se utilizeze formele feminine și masculine sau neutre de gen ale titlurilor, să se utilizeze formele feminine și masculine sau neutre de gen atunci când se adresează unui grup, să se diversifice modurile în care fetele/femeile și băieții/ bărbații sunt reprezentați.

Mesajele sexiste sunt adânc ancorate în societatea noastră și nu poate fi decât extrem de nociv ca sistemul de educație să le reproducă în mod obsesiv, rezultând în sedimentarea acestor informații eronate în mintea copiilor de clasa a Va. Copiii și tinerii asimilează stereotipurile de gen prin programe de învățământ, materiale didactice, comportament și limbă. Sexismul poate fi încorporat în cultura instituțiilor de învățământ la toate nivelurile, de la instituțiile preșcolare la cele terțiare. Sexismul poate lua multe forme, de exemplu: toleranță și banalizare a imaginilor, limbajului și expresiilor sexiste; intoleranță la comportamentul de gen neconform; neadresarea prejudecăților inconștiente de către personalul didactic și studenți; mecanisme de plângere și reclamații/sanctiuni absente sau inadecvate; lipsa sancțiunilor pentru hărțuire sexuală, inclusiv între studenți. Aceste forme integrate de sexism pot influența alegerile ulterioare în educație, carieră și stil de viață.[7]

În manualele din 2017 am identificat o multitudine de cazuri în care se manifestă o relație de putere inegală între fete și băieți în societate și o limitare a capacităților de dezvoltare a fetelor, față de băieți.

În **manualele noi** (din 2022), din perspectiva egalității de gen, atât la nivel vizual, cât și la nivel textual, observăm o reprezentare stereotipă într-o pondere mult mai mică prin eliminarea situațiilor problematice care apăreau înainte, totuși includerea unui discurs care să prezinte și să promoveze egalitatea de gen și dreptul la educație nediscriminatoriu pe criteriul apartenenței la gen este în continuare făcută timid, abia atingând, cu precauție sau indirect, teme precum combaterea discriminărilor și a stereotipurilor de gen.

2 Portretizarea copiilor aparținând grupurilor vulnerabile la discriminare

Când sunt abordate subiectele deprivării materiale/ locative, ale abuzurilor și violențelor împotriva copiilor, sunt folosite exclusiv imagini cu copii aparținând minorităților etnice și rasiale. Aceste alegeri ale autorilor (intenționate sau nu) sunt menite să creeze pentru elevi o asociere implicită între etnie/rasă și precaritate, alimentând discriminarea instituționalizată, care nu lipsește nici din sistemul educațional[8]. De exemplu, imaginile utilizate în *Manualul Litera* la pagina 57 (Fig. 4), la un exercițiu privind efectele pe care le poate avea exploatarea prin muncă a copiilor, sunt prezente 3 imagini care portretizează exclusiv copii aparținând unor grupuri minoritare.

Fig. 4

Nu este inclusă nicio explicație sau statistică să arate efectele discriminării asupra grupurilor vulnerabile la discriminare, efectele colonialismului sau vulnerabilitatea copiilor, în general, la victimizare, vulnerabilitate care le conferă dreptul la măsuri specifice de protecție. Mesajul este întărit prin faptul că același manual (vezi Fig. 5, *manual Litera, pag 24*) folosește imagini reprezentând doar copii albi când abordează tema drepturilor copilului, separând astfel copiii în două grupuri distincte, cărora le atribuie roluri diferite pe criteriul culorii pielii. Implicațiile sunt cel puțin îngrijorătoare.

Fig. 5

Astfel de reprezentări vizuale sunt recurente în manuale, indiferent de editură sau de anul aprobării sale.

Proiect derulat de:

La nivel textual, în **Manualul Corvin la pagina 64 (Fig. 6)* se discută un caz fictiv denumit “Până unde facem compromisuri?” în care un copil este alungat din casa colegului său de clasă de către părinții acestuia pentru că este de etnie romă. Exercițiul de la pagina următoare (*Fig. 7*) le cere elevilor să discute în perechi pe baza cazului și să hotărască dacă ar fi dispuși să „facă un compromis” în ceea ce-l privește pe copilul de etnie romă și să continue „să îl ajute” și „să îi fie prieten”, dar „fără a-l mai invita pe la el”. Este greu de imaginat care este scopul exercițiului, care ignoră o discuție despre rasism anti-rom, despre marginalizare, segregare și excluziune a copiilor romi în sistemul educațional și în societatea românească, în general, dar pune accent pe aparenta dilemă a copilului ne-rom, care trebuie să facă un „compromis”. Apartenența etnică este un criteriu identitar, nu subiect de dezbatere sau de „compromis”, iar modul în care exercițiul ridică problema nu face decât să stigmatizeze, să ignore o istorie și o realitate a minorității rome din România în raport cu populația majoritară (sclavie, Holocaust, încălcări de drepturi) și să înrădăcineze rasismul anti-rom.

Până unde facem compromisuri?

Ilie este elev în clasa a V-a. El provine dintr-o familie de romi. Aproape de finalul semestrului întâi situația lui la matematică nu este una prea fericită, dar excelează la limbile străine și la română. Colegii săi de clasă îl îndrăgesc pentru că are o fire veselă și este un foarte bun coleg. Are astfel mulți prieteni, dar cel mai bine se înțelege cu Robert, colegul lui de bancă. Acesta, foarte bun la matematică, se oferă să îl ajute, invitându-l în acest scop, după ore, la el acasă. Ajunși acolo, s-au apucat de treabă, Robert fiind decis să își ajute prietenul. Sunt descoperiți de părinții lui Robert, sosiți de la serviciu, care îi cer lui Ilie să plece. Robert încearcă să le explice că sunt colegi și că se pot ajuta unul pe celălalt, dar părinții săi rămân neînduplecați.

2

Fig. 6

Doc. 2: 4. Discutați în perechi dacă Robert trebuie să facă un compromis și să continue să fie prieten și să îl ajute pe Ilie, dar fără a-l mai invita la el acasă sau dimpotrivă, nu trebuie să renunțe la a încerca să își convingă părinții.

5. Organizați-vă în grupe de patru elevi. Identificați modul în care v-ați putea implica pentru a veni în ajutorul celor doi colegi dacă aceștia ar fi din aceeași clasă cu voi.

Fig. 7

Exemplele continuă. În *Manualul Ars Libri*, la pagina 48 (Fig. 8), copiii primesc un exercițiu “de imaginație” vădit rasist. Pretinzând că descrie un stereotip, exercițiul vorbește despre nivelul scăzut de inteligență al persoanelor de culoare, potențialul de a nu fi silitori și prietenoși și despre disponibilitatea copiilor majoritari de a fi “toleranți” cu un coleg de origine africană. O situație în care un elev de 10-11 ani are ocazia să învețe cum să perceapă un coleg nou, să facă asocieri bazate strict pe culoarea pielii și să se plaseze pe o poziție de superioritate față de acesta, tolerându-l. Din nou, nu este vizibil niciun element care să arate că acest exercițiu are la bază o conștientizare a cum se formează și ce efecte are discriminarea sau ce este educația antirasistă.

- 3. Imaginează-ți că în clasa ta vine un coleg de origine africană.**
- a) Ții cont de stereotipul conform căruia persoanele de culoare sunt mai puțin inteligente? Argumentează!
 - b) Ai fi de acord să-ți fie coleg de bancă?
 - c) Crezi că ar putea fi un elev silitor și prietenos?

Fig. 8

3 Cum se discută despre stereotip, prejudecată și discriminare

La clasa a V-a, elevii învață, la disciplina Educație socială, despre *Gândire critică și drepturile copilului*. Însă unele manuale tratează în mod deficitar și superficial aspectele privind drepturilor copiilor, cu definiții importante plasate în colțul paginii sau în chenare de dimensiuni mici. Alte manuale tratează drepturile copilului mai pe larg, informațiile fiind poziționate central, însă există în continuare confuzii în definirea unor termeni elementari, alături de exemple care nu corespund sensului acelor termeni.

De exemplu, în **Manualul Ascendia la pagina 57 (Vezi Fig. 9)*, definirea termenului de prejudecată devine superfluă în momentul în care sunt adăugați medicii și avocații lângă unele dintre cele mai vulnerabile minorități din România.

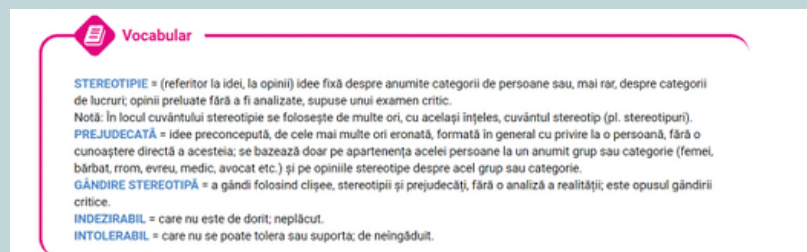

Fig. 9

De asemenea, aceste texte nu fac distincție între sex ca o categorie biologică și gen ca un construct social; și exclud identitatea de gen a celor care nu se regăsesc în binaritatea de gen. În *Manualul Ars Libri la pagina 41*, la definiția non-discriminării cei doi termeni, sex și gen, sunt trecuți ca sinonimi (vezi Fig. 10). Limbajul de excludere și stigmatizare din manualele școlare afectează în special persoanele care nu au orientare heterosexuală. Această excludere este alimentată și prin faptul că în toate cele 3 manuale din 2022 predomină imagini cu familii albe, heterosexuale și tradiționale (vezi *Manualul SIGMA la pagina 26, Fig. 11*). Este exclusă diversitatea etnică, culturală, religioasă (acestea fiind prezente exclusiv în capitole destinate vreunei minorități), de gen etc. Imaginile alese nu sunt reprezentative, fiind aproape imposibil pentru un copil care urmează cursurile învățământului din România să se regăsească în vreun fel în manuale.

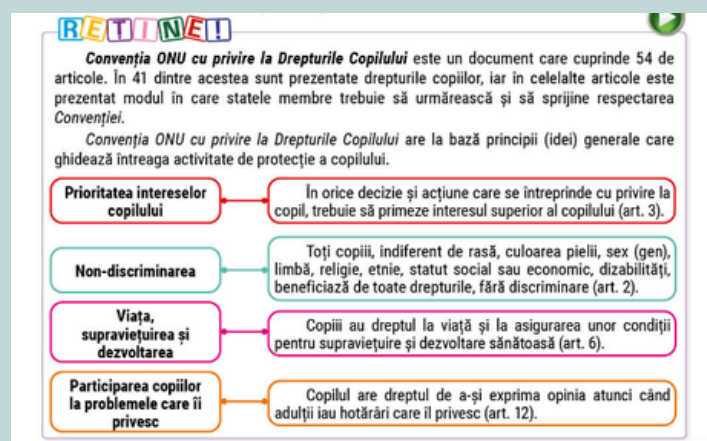

Fig. 10

Fig. 11

Proiect derulat de:

Nu este lipsit de importanță faptul că în **Manualul Ars Libri la pagina 37 (Vezi Fig. 12)*, autorii poziționează pe același palier prejudecățile pe baza criteriului etnic, al dizabilității și al precarității socio-economice cu prejudecăți pe baza muzicii pe care o ascultă o persoană sau a stilului vestimentar sau „alte categorii de persoane”. Se constată o înțelegere defectuoasă a conceptelor, prin modul în care sunt prezentate în manuale.

Fig. 12

Copiii sunt invitați să pună în aplicare teoria predată în manuale prin exerciții și sarcini care îi pun în situația de a face alegeri prin care trebuie să ierarhizeze copii pe baza unui criteriu, care poate fi sau nu, apartenența acelor copii la un grup vulnerabil. De exemplu, elevii sunt puși în fața situației de a justifica prejudecăți deja formulate (vezi fig 13, în *Manualul Ars Libri la pagina 33*).

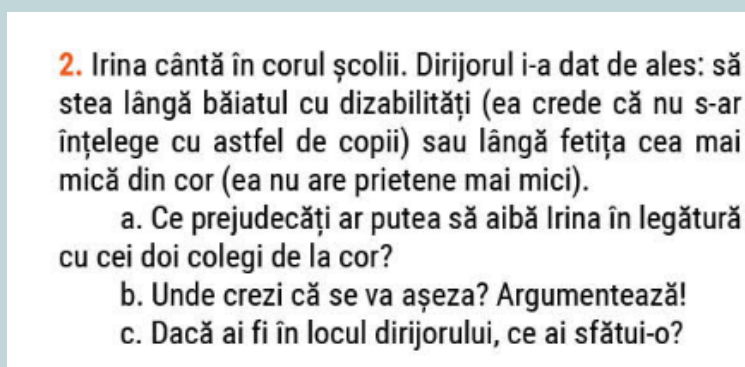

Fig. 13

Utilizarea de termeni peiorativi în materie de dizabilitate fizică și condiție medicală

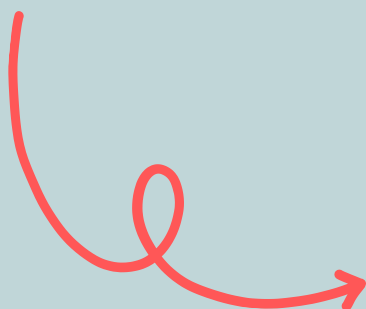
Aspectele legate de dizabilități sunt abordate fără nicio sensibilitate, în contextul în care reprezentarea persoanelor cu dizabilități este cel puțin deficitară (în accepțiunea autorilor singurele forme ale dizabilității sunt cele locomotorii). Termenii peiorativi utilizați la adresa persoanelor cu dizabilități, în acest context – copii cu dizabilități, perpetuează ideea că o persoană cu dizabilități este inferioară celor fără o dizabilitate sau celor nediagnosticați. Dintre acești termeni menționăm: “handicap”, “șchiop”, “orb”, “mut”, “surd”, în detrimentul termenilor “dizabilitate” sau “deficiență senzorială, motorie”.

Față de manualele din 2017, în manualele noi, din 2022, am identificat un singur caz în care a fost utilizat termenul “handicap”.

Manualele trebuie să conțină exprimări care respectă dreptul la demnitate.

De asemenea, la nivel de imagini, reprezentarea persoanelor cu dizabilități este minimală; ca în cazul textelor, singurele persoane cu dizabilități care apar în imagini sunt persoane cu dizabilități locomotorii.

În *Manualul Litera*[9] la paginile 62-63 (Fig. 14), sunt menționați copiii care trăiesc cu virusul HIV, însă sintagma utilizată „*copiii infestați cu HIV*” este incorectă, puternic stigmatizantă și denigratoare. Alegerea termenului “infestat” (definiție - infesta = A bântui, a pustii, a nimici; a invada. 2. A contamina cu paraziți dăunători.) în locul termenului corect de “infectat” implică, minimal, neînțelegerea termenilor, dacă nu și reflectarea prejudecăților implicite față de persoanele care trăiesc cu HIV/SIDA. Mai ales că sursa indicată de către autori este raportul anual din 2016 al organizației “Salvați Copiii”[10], unde însă nu există această exprimare de „infestați cu HIV”. Persoanele care trăiesc cu HIV/ SIDA sunt des supuse stigmatizării și discriminării, inclusiv în acces la educație. Iar astfel de exprimări le aduc atingeri demnității și le afectează stima de sine, în special când persoana se află în anii săi de formare.

Știi că...?

- ✓ În raportul anual din 2016 al organizației „Salvați Copiii” se subliniază că una dintre cele mai mari rate de discriminare în școli este față de copiii infestați cu HIV. Mai mult de jumătate dintre copiii români nu ar dori să aibă un coleg cu acest virus. Ce este mai îngrijorător este că, din anul 2006 până în 2013, toleranța față de copiii care au această problemă a scăzut foarte mult. În 2006, 39 din 100 de copii ar fi acceptat un coleg de bancă infestat cu HIV, iar în 2013, doar 19%.
- ✓ „Kids Rights” este o fundație olandeză care acționează în întreaga lume pentru apărarea drepturilor copiilor. Sloganul acesteia, „Dăm glas celor fără glas”, încurajează copiii în exprimarea opiniilor și în participarea activă la promovarea propriilor drepturi.

Fig. 14

În *Manualul SIGMA*[11] la pagina 37 (Fig. 15) este folosită sintagma “viitoarele mame predispuse să-și abandoneze copilul”. Deși autorii menționează Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, această exprimare nu se regăsește în prevederile legislative. Chiar dacă sintagma este preluată dintr-o altă sursă (pe care manualul nu o indică), tot întărește prezumția nestăpânirii temelor abordate în manualele de *Gândire critică și drepturile copilului*, dar și nocivitatea răspândirii unor exprimări incorecte. Nimeni nu are dispoziția înăscută[12] de a-și abandona copilul, iar ușurința cu care se utilizează anumiți termeni poate crea sau alimenta prejudecăți.

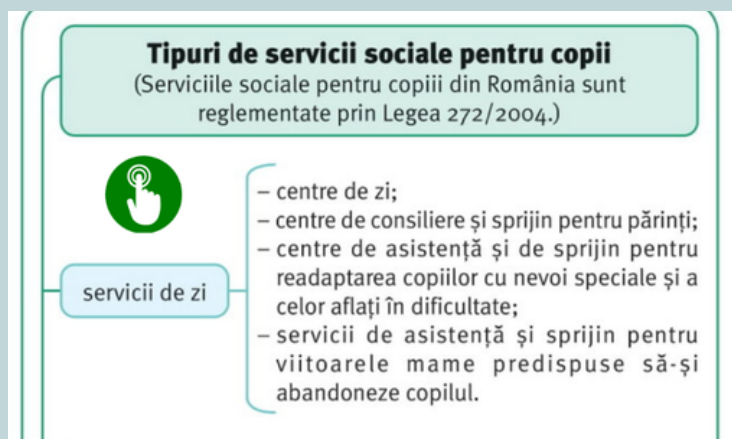

Fig. 15

Exemplele de mai sus au fost selectate pentru a arăta caracterul inadecvat sau lacunar al materialelor de studiu, însă ele reprezintă doar o parte din situațiile problematice. În ansamblu, manualele din 2022 reflectă o foarte ușoară îmbunătățire față de cele din 2017, dar sunt încă departe de a-și atinge dezideratul propus și de a contribui la o educație inclusivă și de calitate pentru toți copiii.

[11] Sintagma este utilizată atât în manualul aprobat în anul 2017, cât și în cel aprobat în 2022.

[12] Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, București, 2016, pag. 954, predisus = care are înclinație, dispoziție înăscută spre ceva.

Aceste materiale didactice trebuie să corespundă unor standarde educaționale din perspectiva nediscriminării și a diversității, așa cum am semnalat înainte de modificarea programei școlare pentru gimnaziu[13], respectiv:

- programele și manualele școlare trebuie concepute având în minte o clasă diversă din toate punctele de vedere: etnic/național, religios/confesional, social, din perspectiva prezenței copiilor cu dizabilități, a copiilor ce aparțin minorităților sexuale și de gen, a necesității combaterii stereotipurilor de gen, etc. Prin urmare, activitățile propuse trebuie gândite având în vedere că acești copii diverși sunt prezenți în clasă și trebuie incluși în toate activitățile de o manieră care combate prejudecățile și excluziunea și care pune accentul pe valoarea și contribuția fiecărui copil;
- toleranța și acceptarea diversității sunt inadecvate ca obiective, deoarece ele descriu o clasă, în fapt, segregată și care exclude. Cf. DEX 09, "a tolera = a îngădui, a permite o situație, un fapt (nepermis); a trece cu vederea. ♦ A admite, a suporta. – Din fr. tolérer." Rezultă destul de clar că, dacă te tolerez, înseamnă că te accept, deși ceva nu este în regulă cu tine. A le spune copiilor romi sau cu dizabilități dintr-o clasă că sunt acceptați și tolerați înseamnă a le transmite în mod evident ideea că li se face o favoare prin faptul că sunt acceptați în sistemul educațional, deși altminteri n-ar fi ceva în regulă cu ei;
- incluziunea trebuie să fie dezideratul educației. A include nu înseamnă doar a da oportunitatea tuturor să participe în condiții de egalitate, și a ne adapta pentru a crea oportunități egale acolo unde este nevoie, a include înseamnă și a valoriza diversitatea fiecărui copil;

- modificarea conținuturilor trebuie corelată cu formarea profesorilor și achiziționarea instrumentelor necesare pentru a transmite această cultură. Nu ne putem aștepta la programe și manuale așezate pe o filozofie democratică, nediscriminatorie și care promovează incluziunea, dacă această schimbare de paradigmă nu are loc și în universități în general, și în mod particular în curricula și catedrele de formare psiho-pedagogică[14];
- e nevoie de o analiză reală a filozofiei educaționale românești din perspectivă democratică și reșezarea acesteia pe principiile democrației civice. Pentru ca acest lucru să se întâmple, este în primul rând nevoie de voință și asumare politică, și de o dezbatere reală, largă și informată. Până nu vor înțelege toți actorii relevanți importanța educației fără discriminare nu putem avea pretenția să construim o societate cu adevărat democratică.[15]

Material realizat cu sprijinul financiar Active Citizens Fund România, program finanțat de Islanda, Liechtenstein și Norvegia prin Granturile SEE 2014-2021. Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Granturilor SEE și Norvegiene 2014-2021; pentru mai multe informații accesați www.eeagrants.org.

București, mai 2023
www.crj.ro